

ESIKOULULAISTEN SOSIAALISET TAIDOT VAPAASSA LEIKISSÄ

Illman Marja

Tuominen Tiina

Länsi-Suomen kesäyliopisto

Kasvatustieteen aineopinnot

Proseminaari

6.4.2014

TIIVISTELMÄ
TURUN YLIOPISTO
Avoin yliopisto / Länsi-Suomen kesä-yliopisto / Rauma
Kasvatustieteen aineopinnot

ILLMAN, MARJA & TUOMINEN, TIINA: Esikoululaisten sosiaaliset taidot vapaassa leikissä.

Proseminaari, 40 s, 3 liitettä.
Kasvatustiede
Huhtikuu 2014

Esikoululainen opettelee esiopetuksessa kouluvalmiuksia sosiaalisia taitoja unohtamatta. Sosiaaliset taidot ovat opittuja taitoja, joita harjoitellaan vuorovaikutustilanteissa. Tässä tutkimuksessa keskitytään sosiaalisista taidoista yhteistyötaitoihin ja empatiaan. Esikoulun yksi keskeinen toimintamuoto on leikki. Sekä ohjatun että vapaan leikin avulla harjoitellaan yhteiselämän pelisääntöjä sekä omien ja muiden tunteiden tunnistamista ja käyttäytymisen säätelyä. Sosiaalisesti taitava käyttäytyminen on tilanteeseen sopivaa verbaalista tai non-verbaalia toimintaa, joka johtaa käyttäytymisen positiiviseen lopputulokseen.

Tutkimuksen kohteena on Etelä-Suomen pienen kunnan peruskoulussa toimiva esiopetusryhmä. Tästä ryhmästä tutkimukseen valittiin satunnaisotannalla neljä (4) esikoululaista, kaksi (2) tyttöä ja kaksi (2) poikaa. Tavoitteena on selvittää esikoululaisten sosiaalisia taitoja vapaassa leikissä sekä eroavaisuuksia sukupuolten välillä. Tutkimus toteutetaan havainnoimalla käyttäen strukturoitua havainnointilomaketta, joka on teemoiteltu. Tehdyt havainnot lasketaan keskiarvoiksi, jolloin pystytään vertailemaan sosiaalisten taitojen ilmenemistä ja sukupuolijakaumaa.

Tutkimuksen mukaan esikoululaiset omasivat hyvät sosiaaliset taidot vapaassa leikissä. Yhteistyötaidot ja empatiataidot ilmenivät leikeissä vastavuoroisena ja toista huomioonottavana käyttäytymisenä. Näistä tuloksista huolimatta tutkimuksessa tulivat ilmi myös käyttäytymisen ääripäät. Toinen tytöistä omasi erittäin hyvät sosiaaliset taidot ja toinen pojista tarvitsisi aikuisen ohjausta ja tukea. Sukupuolten välisiä eroavaisuuksia ei juuri ollut. Pieni otanta selittää tuloksia vain näiden tutkittujen esikoululaisten käyttäytymisestä eikä tuloksia voi yleistää.

Asiasanat: esikoulu, esikoululainen, sosiaaliset taidot, leikki

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	ESIKOULULAISEN KEHITYS JA SOSIAALISET TAIDOT	5
	2.1 Esikoulun monet tehtävät	5
	2.2 Kasvava ja kehittyvä esikoululainen	7
	2.3 Esikoululaisen sosiaaliset taidot	10
3	LEIKIN ASEMA JA VAIKUTUS SOSIAALISIIN TAITOIHIN	12
	3.1 Esikoululainen leikin lumoissa	12
	3.2 Leikin vaikutukset sosiaalisiin taitoihin	14
4	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSMENETELMÄ	17
	4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	17
	4.2 Tutkimuksen kohde ja tutkimusmenetelmä	18
	4.3 Aineiston analyysi	22
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	23
	5.1 Esikoululaisten yhteistyötaidot	24
	5.2 Esikoululaisten empatiataidot	26
	5.3 Muita vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita	27
	5.4 Esikoululaisten sukupuolijakauma yhteistyötaitojen, empatiataitojen ja muiden vuorovaikutukseen vaikuttavien asioiden osalta	28
6	POHDINTA	31
	6.1 Johtopäätökset	32
	6.2 Tutkimuksen luotettavuus	34
	6.3 Tutkimuksen yleistettävyys ja jatkotutkimusehdotukset	35
	LÄHTEET	36
	LIITTEET	41

1 JOHDANTO

Tutkimuksen tarkoituksena on havainnoimalla selvittää, miten esikoululaisten sosiaaliset taidot ilmenevät vapaan leikin yhteydessä. Tutkimuksemme kuuluu kasvatustieteiden alueeseen, tarkemmin ottaen sosiaalipsykologiaan. Tutkimuksemme kohteena ovat esikoululaiset. Lisäksi pyrimme myös selvittämään, millä eroavaisuuksilla on sukupuolten välillä sosiaalisissa taidoissa vapaan leikin yhteydessä. Tavoitteenamme on tietämuksemme lisääntyminen lasten sosiaalisista taidoista tämän tutkimuksen avulla ja samalla mahdollisuutemme tukea lapsia heidän kehityksessään.

Tutkimuksemme teoreettisena näkökulmana on sosiaalisten taitojen näkökulma, joka korostaa itse käyttäytymistä. Sosiaalisista taidoista keskitymme yhteistyötaitoihin ja empatiaan. Havainnoimalla pyrimme selvittämään miten nämä taidot ilmenevät esikoululaisten käyttäytymisessä heidän omassa luokassaan eli luonnollisessa tilassa vapaan leikin aikana. Tämä tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen, sisältäen myös määrällisiä eli kvantitatiivisia aineksia. Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole tehdä yleistyksiä, vaan lisätä ymmärrystä siitä, millälailla on esikoululaisten vuorovaikutus vapaassa leikissä.

Aiheen valinta nousi esiin käytännön kautta. Työskentelemme molemmat lasten parissa ja kohtaamme päivittäin haasteellisia tilanteita, joissa lasten taidot toimia yhdessä toisten kanssa ovat koetuksella. Näissä tilanteissa tutkimustieto lisääisi meidän ja muiden ohjaajien tietämystä ja taitoa toimia lapsia ohjaten ja tukien.

2 ESIKOULULAISEN KEHITYS JA SOSIAALISET TAIDOT

Suomessa esiopetusta annetaan lapsille, joiden oppivelvollisuus alkaa seuraavana vuonna. Esiopetuksessa esikoululaisille opetetaan koulussa tarvittavia valmiuksia, sosiaalisia taitoja unohtamatta. Nämä päämäärät pyritään saavuttamaan niin ohjatun kuin vapaan leikin avulla.

Emme löytäneet tutkimuksemme aiheesta aiempia tutkimuksia, joten teoreettisena viitekehyksenä käytämme psykologian professori Christina Salmivallin kirjaa Kaverien kanssa Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys (2005). Kirjassa käsitellään sosiaalisten taitojen kehittymistä vertaissuhteissa sekä niissä esiintyviä ongelmia ja niiden seurauksia. Viitekehyksessä käytämme sosiaalisten taitojen näkökulmana käyttäytymistä, jossa keskitymme yhteistyötaitojen ja empatian ilmenemiseen vapaassa leikissä.

2.1 Esikoulun monet tehtävät

Suomen perusopetuslaissa on säädetty laki esiopetuksen antamisesta. Kunnat on määrätty vastaamaan esiopetuksen järjestämisestä. Esiopetus on Suomessa maksutonta ja vapaaehtoista. Lapsella on oikeus esiopetukseen oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna eli pääsääntöisesti kuusivuotiaana ja osallistumisesta päättää lapsen huoltaja. Esikouluikäisistä lähes kaikki osallistuvat esiopetukseen. (Kinos & Palonen 2013, 18; Lautela 2009, 164 – 165; Opetushallitus 2013.)

Esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuunkykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen. Samalla lasta ohjataan vastuulliseen toimintaan ja yhteisesti hyväksytyjen sääntöjen noudattamiseen sekä toisten ihmisten arvostamiseen. Yksi keskeinen esiopetuksen tehtävä on edistää lapsen suotuisia kasvu-, kehitys- ja oppimisedellytyksiä. Siinä tuetaan ja seurataan lapsen fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kognitiivista ja emotionaalista

kehitystä sekä ennaltaehkäistään mahdollisesti ilmeneviä vaikeuksia. Tärkeä tehtävä on myös vahvistaa lapsen tervettä itsetuntoa myönteisten oppimiskokemusten avulla sekä edesauttaa sosiaalisten taitojen vahvistumista vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Esiopetuksessa taataan tasavertaiset mahdollisuudet oppimiseen ja koulun aloittamiseen sukupuolesta riippumatta. (Jantunen 2011, 10 – 11; Opetushallitus 2010.)

Esiopetuksen yksi tärkeimpiä tavoitteita on lapsen myönteisen minäkuvan vahvistuminen ja hänen oppimaan oppimisen taitojensa kehittyminen. Esiopetuksessa lapsi omaksuu perustietoja, -taitoja ja -valmiuksia oppimisen eri alueilta ikänsä ja edellytystensä mukaisesti. Leikki on yksi keskeisimmistä toimintamuodoista esiopetuksessa. Leikinomaisen oppimisen avulla lapsi harjoittelee yhteiselämän pelisääntöjä ja niihin sitoutumista. Samalla hän sisäistää hyviä tapoja ja ymmärtää niiden merkityksen jokapäiväisessä elämässä. Lapsi oppii paremmin hallitsemaan itseään ja opettelee selviytymään itsenäisesti arkipäivän tilanteissa. Lapsi oppii myös ymmärtämään tasavertaisuutta ja hyväksymään ihmisten erilaisuuden. (Helenius & Lummelahdi 2013, 215; Kalliala 2011, 14 – 15, 29; Kinos & Palonen 2013, 31; Opetushallitus 2010, 2013.)

Esiopetuksen toteuttamisen päävastuu kuuluu opettajille, joilla on luokanopettajan tai lastentarhaopettajan koulutus. Opettaja ohjaa oppimista, kokeilemista, tutkimista, aktiivista osallistumista sekä ongelmien ratkaisemista vuorovaikutuksessa aikuisten ja lasten kanssa. Esiopetuksen toiminnan pitäisi olla tarkoituksenmukaista ja haasteellista. Esiopetuksen oppimisympäristön pitäisi ohjata lapsen uteliaisuutta, mielenkiintoa ja oppimismotivaatiota. Oppimisympäristön tulisi myös tarjota lapselle tilaisuuksia leikkiin, muuhun virikkeelliseen toimintaan ja rauhaan. (Jantunen 2011, 58; Kinos & Palonen 2013, 44; Opetushallitus 2013.)

Esiopetus pohjautuu opetuksen eheyttämiseen eli siitä pyritään tekemään mielekäs kokonaisuus. Esiopetuksessa ei ole oppiaineita, vaan tiettyjä sisältöalueita. Niitä ovat kieli- ja vuorovaikutus, matematiikka, etiikka ja

katsomus, ympäristö- ja luonnontieto, terveys, fyysinen ja motorinen kehitys sekä taide ja kulttuuri. Opetusministeriö on antanut suosituksen esiopetusryhmien koosta. Sen mukaan yhden opettajan esiopetusryhmässä saa olla enintään 13 lasta. 20 lapsen ryhmä on myös mahdollinen, jos ryhmässä työskentelee toinen koulutettu aikuinen. Esiopetus pitää yhteistyötä kotien ja huoltajien kanssa erittäin tärkeänä. Tällä toimivalla yhteistyöllä on suuri merkitys lapsen viihtyvyyteen, kasvuun ja oppimiseen esiopetusvuoden aikana. (Opetushallitus 2013; Rusanen 2008, 100 – 102, 119 -121.)

2.2 Kasvava ja kehittyvä esikoululainen

Tässä kappaleessa selvitämme esikoululaisen kasvua ja kehitystä, joka muodostaa psykofyysisen kokonaisuuden. Esikoulu avaa lapselle oven uuteen sosiaaliseen kontekstiin. Esikoulu tuo lapsen ja hänen perheensä elämänpiiriin uusia ihmisiä, asioita ja mielenkiinnon kohteita. Lapselle on haasteellista, mutta samalla kehitystä tukevaa oppia selviytymään itsenäisesti sekä esikoulussa että kaveripiirissä. (Gifford - Smith & Brownell 2003, 236.) Erilaiset positiiviset oppimiskokemukset sekä myönteinen minäkuvan muodostuminen rakentavat suojaa psyykkiseen hyvinvointiin ja hyvään käytökseen. Lähes kaikki esikoulun aloittavat lapset ovat osallistuneet ohjattuun päivähoitoon. Tällöin he ovat tottuneet toimimaan ryhmässä kodin ulkopuolella. Heillä on ollut mahdollisuus kehittää sosiaalisia taitojaan ja kohdata erilaisia haasteita kasvussa ja kehityksessään. Lapset, jotka aloittavat esikoulun ilman aikaisempaa kokemusta isossa ryhmässä toimimisesta, kohtaavat sen mukanaan tuomat haasteet sekä fyysisen toimintaympäristön vaatimukset. Esikoulussa tuetaan jokaisen lapsen kognitiivista ja sosioemotionaalista kehitystä ja ohjataan lapsen käyttäytymistä suotuisaan suuntaan. Näin lähtökohdat koulun aloittamiseen muodostuvat tasavertaisiksi. (Lautela 2011, 31; Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2009, 71.)

Esiopetusvuosi on siirtymävaihe pikkulapsivaiheesta kohti koululaista. Sinkkosen (2012, 182) mukaan vaihe vaikuttaa lapseen kaikilla osa-alueilla ja lapsi vaatii vanhemmilta ja aikuisilta ymmärrystä ja tukea voimakkaiden

tunnereaktioidensa käsittelyyn. Esikoulussa lapset toimivat ikäistensä ja samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaalisessa tai kognitiivisessa kehityksessä olevien lasten kanssa eli vertaistensa kanssa. Kognitiivisen psykologian tutkija Jean Piaget korosti vertaisten merkitystä kognitiiviseen kehitykseen. Lasten ollessa eri mieltä asioista, he koettavat ratkaista keskustelemalla tilanteen. Tähän kuuluu toisen näkökulman huomioonottaminen ja oman mielipiteen kertominen ja muokkaaminen. Konflikteilla on siis merkitystä kognitiiviseen kehitykseen edistävästi. Psykologi Lev Vygotsky katsoi vertaisten merkitystä eri tavalla kuin Piaget. Vygotskyn mukaan ihmisten välinen vuorovaikutus ylipäättään on avain kognitiiviseen kehitykseen. Vygotsky on luonut käsitteen lähikehityksen vyöhyke. Tällä käsitteellä hän tarkoittaa lapsen kehityksellistä tilaa, jossa lapsi oppii ratkaisemaan vaativampia tehtäviä aikuisen tai osaavamman vertaisen opastuksella. Vertaisryhmässä lapset edistävät toistensa oppimista. Kun lapsi osaa jonkin taidon, hän esimerkillään innostaa ja auttaa toista lasta saavuttamaan saman taidon ja näin yhteistyön merkitys on kiistaton. Vertaissuhteiden merkitys heijastuu läpi koko elämän. Vertaiset muokkaavat lasten arvoja ja asenteita sekä tietoja ja taitoja erilaisten kokemusten avulla. (Helenius & Lummelahti 2013, 90; Lehtinen, Kuusinen & Vauras 2007, 111 – 113, 115; Nurmi ym. 2009, 87 – 88; Salmivalli 2005, 15 - 16, 23.)

Kognitiivisen kehityksen muutokset näkyvät kaikessa esikoululaisen toiminnassa. Salmivallin (2005, 159 - 163) mukaan esikoululaiset valitsevat leikkeihinsä samaa sukupuolta olevia vertaisia, vaikka heillä olisi mahdollisuus leikkiä vastakkaista sukupuolta olevien kanssa. Näin tytöt sosiaalistuvat tyttöjen kulttuuriin ja pojat poikien kulttuuriin ja tämä vaikuttaisi olevan yksi syy erilaiselle sosiaaliselle käyttäytymiselle. Esikoululaisen mielikuvitusmaailma vahvistuu leikin ja satujen avulla ja hän pystyy kuvittelemaan asioita ja esineitä, jotka eivät ole fyysisesti havaittavissa. Esikoululainen pystyy suunnittelemaan omia tekemisiään ja leikkejään mielessään ennen niihin ryhtymistä. Suunnitelmallisuus mahdollistaa syy-seuraus-suhteiden ymmärtämisen ja oman käyttäytymisen aiheuttaman vaikutuksen arvioinnin. Esikoululaisen toiminta on muuttunut tavoitteelliseksi ja pitkäkestoisemmaksi kuin ennen. Toisinaan leikki

saattaa jatkua päivästä toiseen ja siinä näkyy pyrkimys sen loppuun viemiseen, toisinaan leikin suunnitteluun kuluu runsaasti aikaa itse leikkimisen sijaan. Faktan ja fiktion välinen ero alkaa hahmottua esikoululaiselle yhä selvempänä. Vapaan leikin merkitys abstraktin ajattelun kehittymiseen on hyvin tärkeä ja mielikuvitus toimii perustana kaikelle oppimiselle. Abstrakti ajattelu mahdollistaa myös joustavan pohdinnan erilaisten vaihtoehtojen välillä koskien niin omaa käyttäytymistä kuin ristiriitatilanteiden ratkaisemista. Näin ollen esikoululaisen mahdollisuudet selvitä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa laajenevat ja vahvistuvat. Tähän tarvitaan kuitenkin aikuisen tukea ja ohjausta, jota esikoulu tarjoaa. (Helenius & Lummelahhti 2013, 20, 26; Lautela 2011, 32, 75; Mäkelä 2009, 67; Nurmi ym. 2009, 81.)

Esikoulun aikana lapsen fyysinen olemus muuttuu ja sen tuomat muutokset heijastuvat myös tunne-elämään. Nopea kasvupyrähdys saattaa aiheuttaa lapselle vaikeuksia hallita kehoaan ja näin ollen lapsi altistuu tapaturmille. Raajat kasvavat ja se aikaansaa lapsessa tarpeen liikkua ja kasvu saattaa myös lisätä unen tarvetta. Esikoululaiselle tulee tarjota mahdollisuus monipuoliseen liikuntaan ja leikkiin vertaisten kanssa, jolloin minäkäsitys ja yhteistyötaidot muokkaantuvat. Tämä toiminnallinen kehitysvaihe vaikuttaa myös positiivisesti motoriseen kehitykseen. Hienomotoriikassa tapahtuu myös kehitystä ja käden ja silmän yhä paraneva yhteistyö helpottaa niin kirjoittamista, piirtämistä kuin askarteluakin. Esikoulu tarjoaa lapselle tähän tarpeeseen vastaavan toimintaympäristön. Kasvun lisäksi esikoululaisen maitohampaat alkavat vaihtua pysyviksi, josta voidaan havainnoida älyllisen kehityksen vaihetta. (Kurppa 2009, 112; Lautela 2011, 31, 38; Mäkelä 2009, 67.)

Esikoululaisen tunne-elämä on myllerryksessä. Hän on toisinaan epävarma, toisinaan uhmakas vanhempiaan ja muita aikuisia kohtaan ja kyseenalaistaa heidät ja yhteiset säännöt. Esikoululainen tuntee kuitenkin turvallisuutta asetuista rajoista ja mahdollisuuksien rajoissa hänen mielipiteensä tulisi huomioida. Lapsi tarvitsee myönteistä huomiota, rakkautta ja hellyyttä, jotka lisäävät hänen turvallisuudentunnetta ja sosiaalisia taitoja. Tämä lapsen kehitysvaihe vaatii paljon sekä aikuisilta että lapselta itseltään. Muutokset

tunne-elämässä kertovat myös lapsen ajattelun kehityksestä. Esikoululainen opettelee mielellään uusia niin koulussa kuin elämässäkin tarvittavia tärkeitä taitoja. Hän asettaa itselleen tavoitteita ja pyrkii saavuttamaan ne suunnitelmallisella toiminnallaan. Itsestä lähtevät tavoitteet motivoivat esikoululaista enemmän kuin aikuisen asettamat tavoitteet. Vapaan itseohjautuvan leikin avulla lapsi oppii paremmin kuin aikuisjohtoisessa leikissä. Vapaa leikki tarjoaa mahdollisuuden harjoittaa fyysisiä taitoja, sosiaalisia taitoja sekä empatia taitoja. Jokainen lapsi on kuitenkin yksilö, joka kehittyy omaan tahtiinsa. (Lautela 2011, 32 – 33; Nurmi ym. 2009, 81; Sinkkonen 2012, 267 - 271.)

2.3 Esikoululaisen sosiaaliset taidot

Arkikielessä puhutaan sosiaalisuudesta ja usein sillä tarkoitetaan sosiaalisia taitoja. Kysymys ei kuitenkaan ole samasta asiasta, koska sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre ja sosiaaliset taidot ovat opittuja taitoja. Sosiaaliset taidot voidaan määritellä eri tavoin riippuen näkökulmasta, ajasta ja siinä vallitsevasta kulttuurista. Yhteistä näkökulmille on kuitenkin se, että ne ovat opittuja taitoja. Suurin osa sosiaalisista taidoista opitaan kotona ja vertaisryhmissä vuorovaikutustilanteissa. Sosiaaliset taidot näkyvät yksilön käyttäytymisessä ja käyttäytymisen positiivisessa lopputuloksessa. Sosiaalisesti taitava käyttäytyminen on tehokasta ja tilanteeseen sopivaa verbaalista tai non-verbaalista toimintaa. Sosiaaliin taitoihin katsotaan kuuluvan muun muassa yhteistyötaidot, itsesäätelytaidot sekä kyky empatiaan. (Keltikangas - Järvinen 2010, 17, 21; Salmivalli 2005, 79, 86, 181.)

Esikouluun tuleva lapsi on oppinut jo huomattavan määrän sosiaalisia taitoja, sillä nämä taidot kehittyvät nopeasti kolmen ja kuuden ikävuoden välillä. Sosiaalisia taitoja on opeteltu niin perheenjäsenten kanssa vuorovaikutuksessa kuin päivähoitossa vertaisten kanssa vietettynä aikana. Esikoululainen on sosiaalisissa tilanteissa vastavuoroisessa tilanteessa, joka edellyttää häneltä kykyä tehdä aloitteita ja myös vastata toisten tekemiin aloitteisiin sekä hahmottaa omaa asemaansa ryhmässä. Kyetäkseen tekemään näitä aloitteita

ja arviointeja esikoululaiselta edellytetään empatiakykyä. Esikoululaisen on myös kyettävä ymmärtämään omia tunnetilojaan ja ilmaistava niitä eri tilanteissa sopivilla tavoilla. Esikoululaisen asema ryhmässä määräytyy sen mukaan, kuinka hyvin hän onnistuu havainnoimaan ja tulkitsemaan omia ja muiden toimintatapoja sekä emootioita nopeasti muuttuvissa tilanteissa. Esikoululaisen saavuttama sosiaalinen asema eli status ryhmässä on yleensä melko stabiili. Riippumatta siitä miten esikoululainen käyttäytyy tai toimii, hänen statuksensa on lähes pysyvä. Sosiaalisesti taitavat lapset ovat pidettyjä vertaistensa joukossa. Heillä on kyky toimia ja havainnoida eri tilanteissa siten, että vuorovaikutussuhteet muihin vertaisiin säilyvät myönteisinä. Sosiaalisesti taitavat lapset ovat auttavaisia ja ystävällisiä, eivätkä käyttäydy aggressiivisesti. (Gifford - Smith & Bronwell 2003, 245; Nurmi ym. 2009, 54 -56; Salmivalli 2005, 27, 71, 112.)

Esikoululainen haluaa kuulua joukkoon, yhteisöön ja olla osa sen yhteistä toimintaa. Hän haluaa tulla hyväksytyksi juuri sellaisena kuin on, myös vertaistensa joukossa. Ryhmään kuulumisen ja hyväksytyksi tuleminen tunne vaikuttaa positiivisesti lapsen itsetuntoon ja vakuuttaa hänet siitä, että hänestä on iloa niin vertaisille kuin aikuisille. Vertaisryhmään kuulumisen sekä ystävyysuhteiden solmiminen kehittävät yhteistyötaitoja, kompromissien tekemistä sekä empatiakykyä. (Gifford – Smith & Brownell 2003, 240; Mäkelä & Jantunen 2011, 77 – 78; Salmivalli 2005, 32 – 33.)

Esikouluikäiset lapset valitsevat mielellään samaa sukupuolta olevan leikkikaverikseen. Tytöt suosivat rauhallisia nukke- ja kotileikkejä, kun pojat taas viihtyvät rajumpien seikkailu- ja toimintaleikkien parissa. Tytöt siis käyttäytyvät vähemmän aggressiivisesti ja kaipaavat aikuista lähelleen, mutta poikien leikit ja käyttäytyminen muuttuvat aktiivisemmiksi ja aggressiivisemmiksi. Samalla käyttäytyminen alkaa muistuttaa omalle sukupuolelle ominaisia käyttäytymismalleja. Tämän seurauksena tytöt ja pojat sosiaalistuvat eri kulttuureihin ja luovat identiteettinsä tyttöinä ja poikina. (Helenius & Lummelahti 2013, 32; Salmivalli 2005, 161 -163; Sinkkonen 2012, 184.)

3 LEIKIN ASEMA JA VAIKUTUS SOSIAALISIIN TAITOIHIN

Suomalaisessa yhteiskunnassa leikin asema on tunnustettu. Perusopetuslailla turvataan kaikkien suomalaislasten mahdollisuus leikinomaiseen oppimiseen esikoulussa. Leikki on hyväksytty toimintamuoto niin päivähoitossa, esikoulussa, koulujen iltapäiväkerhoissa kuin harrastuksissakin. Leikin avulla esikoululaiset opettelevat toimimaan yhteiskunnassamme vallitsevien normien mukaan. Leikkejä on erilaisia ja niiden kautta saadut kokemukset ja elämykset voidaan selittää eri näkökulmista joita ovat muun muassa psykologinen, pedagoginen, sosiologinen ja kulttuurinen. Leikki on hyvin monimuotoista toimintaa ja sen selittämiseen ja tutkimiseen on tarpeen lähestyä eri tieteenalojen kautta. (Korhonen 2001, 37.)

3.1 Esikoululainen leikin lumoissa

Leikki kumpuaa lapsesta itsestään. Leikkiessään lapsi tutustuu ympäristöön, oppii uusia asioita sekä jakaa samalla kokemuksiaan muiden lasten kanssa. Lapsi nauttii leikin tuomasta toiminnasta ja keksimisen ilosta, leikin lopputuloksella ei ole niinkään suurta merkitystä. Leikki tarjoaa lapselle myös mahdollisuuden kehittää sosiaalisia, motorisia ja tiedollisia taitoja. Vygostky on myös sanonut, että leikissä lapsi on päätään pidempi. Esikoululaisen leikissä on havaittavissa jo kaikki kouluvalmiuden piirteet. (Helenius & Lummelahhti 2013, 88; Hintikka 2009, 150; Kalliala 1999, 38; Nurmi ym. 2009, 57.)

Sinkkonen (2012, 32) toteaa, että mitään niin tärkeää ei lapsi voi tehdä kuin leikkiä. Leikin kautta lapsi tutustuu itseensä, vertaisiinsa ja fyysiseen ympäristöönsä. Esikoululainen oppii, käsittelee ja hahmottaa uusia asioita, tutkii sekä jakaa samalla kokemuksiaan vertaistensa kanssa sekä toteuttaa itseään. Leikkiä, jonka lähtökohtana on lapsen oma toiminta, kutsutaan esimerkiksi omaehtoiseksi, itseohjautuvaksi, luovaksi tai vapaaksi leikiksi. Tässä tutkimuksessamme käytämme nimitystä vapaa leikki. (Hintikka 2009, 143, 149, 159.)

Leikin hyötynäkökohtien lista on pitkä ja kattava. Lapsen kieli kehittyy, samoin hypoteettinen ja kausaalinen ajattelu, joustava yhdisteleminen, luova ajattelu, assosiativinen sujuvuus, ongelmanratkaisukyky ja kyky erottaa ulkoinen todellisuus leikin todellisuudesta. Tärkeää on myös sosiaalis-emotionaalisten taitojen kehittyminen ja omien tunteiden säätely. Psykologi Vygotskyn mukaan leikki on lapsen kehityksessä pakollinen ja eteenpäin sysäävä voima. Leikki toimii älyllisen kehityksen pohjana ja mielikuvituksen käyttö johtaa abstraktin ajattelun kehittymiseen ja laajentumiseen. (Hintikka 2009, 150; Kalliala 2011, 14; Nurmi ym. 2009, 57.)

Leikin merkitys esikoululaisen sosiaalisiin taitoihin, yhteistyö- ja empatiataitoihin on merkittävä ja monipuolinen. Näiden taitojen opettelu aloitetaan omassa perheessä oppimisympäristön laajentuessa koko yhteiskuntaan erilaisten kokemusten avulla. Esikoululaisen kehitysvaihe on otollinen sosiaalisten taitojen kehittämiseen ja vertaisryhmässä toimiminen esikoulussa tarjoaa siihen sopivan kontekstin. (Hintikka 2009, 143; Korhonen 2001, 37.)

Esikouluikäinen lapsi osaa jo leikkiä erilaisia leikkejä, niin yksinleikkejä kuin yhteisleikkejä. Tuttuja ovat rakenteluleikit, roolileikit ja sääntöleikit. Sääntöleikkeihin katsotaan kuuluvaksi liikunta-, yhteis- ja perinneleikit, laulu- ja piirileikit sekä didaktiset leikit ja pelit. Esikoululaisen kehitystaso mahdollistaa erilaisten rooleja ja sääntöjä sisältävien leikkien leikkimisen. Näissä leikissä sopuisasti leikkimiseen tarvitaan hyviä sosiaalisia taitoja sekä hyviä kielellisiä valmiuksia. Näiden lisäksi täytyy olla kiinnostusta ja halua toimia yhdessä. Yhteisleikkeissä keskustelutaito nousee tärkeään osaan ja monipuolinen sanavarasto edesauttaa oman mielipiteen esittämistä sekä toisten näkökulmien ymmärtämistä. Hyvä keskustelutaito ei riitä siihen, että esikoululainen saavuttaisi omat päämääränsä luokassa, vaan tulee hyväksyä toiset ja ottaa huomioon heidän tunteensa. (Helenius & Lummelahti 2013, 89, 118, 159; Korhonen 2001, 38; Nurmi ym. 61 – 63.) On myös esikoululaisia, jotka eivät ole oppineet leikkimään. He ovat varhaislapsuudessaan tarkkailleet ympäristön tapahtumia ja olleet valmiustilassa uhkatilanteiden varalta. Näiden lasten kapasiteetti ei ole riittänyt leikkiin ja luonteva suhtautuminen leikkiin on jäänyt

syntymättä. Tällaiset esikoululaiset tarvitsevat ohjausta ja opastusta löytääkseen leikin maailman. (Sinkkonen 2011, 228.)

Perinteiset sukupuoliroolit pitävät leikeissä pintansa. Tytöt leikkivät mielellään kotileikkejä, askartelivat, piirtävät ja leikkivät leluilla. Pojat taas ovat kiinnostuneita vauhdikkaista seikkailu- ja sotaleikeistä. Poikia kiinnostavat koneet, niiden toiminnat ja tekniikka. Pojat myös pelaavat tyttöjä enemmän tietokonepelejä. 2000-luvulla lasten leikkiin on tullut uusia toimintamuotoja tietokone- ja konsolipelien muodossa. Näiden pelien vaikutukset lasten kehitykseen jakavat tutkijoiden mielipiteitä. (Helenius & Lummelahti 2013, 10, 46; Nurmi ym. 61 - 63.)

3.2 Leikin vaikutukset sosiaalisiin taitoihin

”Leikki on lasten työtä” on vanha sanonta, jota on käytetty jo vuosikymmenet. Sinkkonen (2012, 223) mukaan leikki on kuitenkin kaikkea muuta kuin työtä. Se on lapsen sisältä kumpuavaa vapaaehtoista toimintaa, joka on täysin luonnollista lapselle. Leikki on kaiken toiminnan perusta, yksi elämän edellytys. Leikkiessään lapsi huomaamattaan opettelee sosiaalisia, motorisia ja tiedollisia taitoja. Kalliala (2011, 15) toteaaakin, että lapsi ei leiki oppiakseen, mutta oppii leikkiessään.

Sosiaalisten taitojen oppimiseen esikoululainen tarvitsee toisia esikoululaisia ja aikuisen opastusta oppiakseen miten erilaisissa tilanteissa tulee käyttäytyä. Vuorovaikutuksessa opitaan rajat ja säännöt joiden puitteissa toimitaan ja myös miten toimitaan. Oikean ja väärän käyttäytymisen opettaminen on aikuisen vastuulla. Aikuinen kertoo, minkälainen käytös on hyväksyttävää ja kokemustensa sekä samaistumisen avulla esikoululainen oppii muokkaamaan käytöstään hyväksyttäväksi. Esikoululaisen empatiakyky tulee esiin vuorovaikutustilanteissa ja vaikuttaa sen laatuun. (Linnilä 2001, 157; Salmivalli 2005, 71 - 72.) Empatian osoittaminen ja omien tunteiden tunnistaminen ja ilmaisu tuovat haasteita esikoululaisen elämään ja aikuisen ohjaus ja tuki ovat tärkeitä. Sosiaalisten taitojen ja tunnetaitojen käsittelyä voidaan harjoitella

kaikissa tilanteissa, joissa ollaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tunnetaidoista empatiakyky on yhteydessä omantunnon asioihin ja moraalikäsitteiden kehittymiseen. (Linnilä 2001, 157 - 158; Salmivalli 2005, 181.)

Aikuinen luo läsnäolollaan ja käytöksellään lapsille mahdollisuudet leikkiin ja turvallisuuden kokemukseen sekä tarjoaa mahdollisuuden sosiaalisten taitojen oppimiseen. Turvallisessa ympäristössä lapsi uskaltaa heittäytyä vapaassa leikissä mitä mielikuvituksellisimpiin rooleihin. Näissä rooleissa lapsi voi toimia itsenäisesti ja leikin toimintaympäristö näyttäytyy hänelle totena, vaikka fyysinen tila on sama missä aikuinen on (Helenius & Lummelahti 2013, 95 – 96, Pellegrini & Bohn 2005, 14). Leikin maailmassa lapsi kuvittelee osaavansa monia asioita ja vaikka näin ei oikeasti ole, lapselle se riittää. Leikissä koettu osaamisen kokemus vahvistaa esikoululaisen itsetuntoa. Vapaassa leikissä esikoululainen voi tehdä päätöksiä siitä, minkälaisiin tilanteisiin hän osallistuu ja mitkä jättää väliin riippuen hänen taitotasostaan. Leikissä esikoululainen saa ja antaa palautetta, jonka avulla hän voi joko rohkaistua kokeilemaan jotain uutta tai kannustaa vertaistaan uusissa haasteissa. (Helenius & Lummelahti 2013, 107; Hintikka 2009, 140 – 144; Korhonen 2001, 37.) Vapaassa leikissä opitaan empatia ja sosiaalisia taitoja kuin itsestään.

Rusanen (2008, 249–251) toteaa tutkimuksessaan, että lapset näkivät vapaan leikin arvon ja tarpeellisuuden oman kehityksen edistäjinä jopa aikuista paremmin. Lapset olivat sitä mieltä, että aikuisjohtoiset oppitunneet vievät liikaa aikaa vapaalta leikiltä. Vapaa leikki niin ulkona kuin sisällä todettiin lasten keskuudesta esiopetuksen mukavimmaksi asiaksi. Tämä lasten näkemys vapaasta leikistä on helppo ymmärtää. Esikouluikäisten elämässä leikki syntyy kuin itsestään, luonnollisesti. Esiopetusryhmässä on vertaisia leikkikavereita, lapsia varten rakennettu toimintaympäristö, leikkivälineitä ja turvallinen aikuinen.

Esikoulunopettajan arvostus leikkimiseen ja herkkyys havaita esikoululaisten tarve leikkiä on esikoululaisten hyvinvointia tukeva tekijä. Oikea-aikainen leikki ja ohjattujen hetkien osuva rytmitys vahvistavat esikoululaisten oppimista ja ylläpitävät vireystilaa. Toisinaan aikuista pyydetään osallistumaan leikkiin ja

tällöin aikuisen on noudatettava leikin sääntöjä, kuten leikissä mukana olevien esikoululaisten sekä sopeuduttava annettuun rooliin. Aikuinen toimii leikissä tuen antajana niin sosiaalisten kuin kognitiivisten taitojen osalta. Aikuisen osallistuessa leikkiin hän voi samalla havainnoida millaisista asioista esikoululaiset ovat juuri nyt kiinnostuneita. (Hakkarainen 2002, 140 - 141; Korhonen 2001, 39.) Ohjattujen hetkien avulla aikuinen voi auttaa esikoululaisia heidän tavoitteissaan jonkin asian oppimiseksi tai kokemiseksi itse leikissä. Asioiden oikea-aikainen kokeminen esikoululaisen tarpeista lähtien leikin avulla tuottaa hyviä oppimistuloksia. Aikuinen voi myös tarvittaessa muokata ja edesauttaa esikoululaisten leikkiä erilaisilla välineillä ja näin esikoululaiset saavat uusia tavoitteita leikkiinsä (Hintikka 2009, 157; Korhonen 2001, 37).

Liiallinen puuttuminen leikin kulkuun muuttaa leikin luonnetta ja estää esikoululaisia reagoimaan leikin tilanteisiin spontaanisti ja luovasti. Leikin yhtenä tarkoituksena on olla leikkijöille mieluisaa ja iloista toimintaa, ilman suorituspainetta. Esikoululaiset tarvitsevat aikuista myös ratkaisemaan ristiriitoja mikäli he eivät saa keskenään sopua aikaan. Näin aikuinen toimii turvallisuutta luovassa roolissa ja pystyy pedagogisten ja psykologisten taitojensa avulla selvittämään tilanteen huomioiden esikoululaisten yksilölliset kehitykselliset haasteet. (Korhonen 2001, 40.)

Esikouluikäiset harjoittelevat sosiaalisia taitoja vapaan ja ohjatun leikin avulla. Erityisesti vapaassa leikissä vertaisten merkitys leikin sisältöön, sääntöihin ja käyttäytymismalleihin on merkittävä kuten myös sosiaaliseen sukupuoliin. Jo hyvin pienestä pitäen tytöt ja pojat hakeutuvat samaa sukupuolta olevien vertaisten seuraan. Vertaiset muokkaavat käsitystä sukupuolirooleista ja niille ominaisista käyttäytymismalleista. Esikoululaiset matkivat aikuisia ja heidän tekemisiään ottaen heiltä esimerkkejä leikkeihinsä. Sukupuolella on merkitystä siihen, mitä ja miten leikitään. Tytöt pitävät rauhallisista leikeistä kuten hoivaleikeistä, joissa he ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tällaisissa leikeissä vahvistuvat sosiaaliset taidot ja empatiakyky sekä ystävyysuhteet. Pojat rakentelevat mielellään yhdessä ollen vuorovaikutuksessa toistensa kanssa joko oman tai yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Pojat pitävät myös

vauhdista ja remuamisesta, joissa fyysinen kontakti ja kilpailu ovat tärkeitä. Poikien leikillä ei välttämättä ole tavoitetta, tärkeintä on toiminta. (Pellegrini & Bohn 2005, 16.) Kaikki tytöt ja pojat mahdu näihin kaavoihin, vaan leikkivät juuri sitä mikä itsestä tuntuu mukavalta. Nykyään on olemassa suuri määrä sukupuolineutraaleja leikkejä. (Salmivalli 2005, 159 – 160; Sinkkonen 2012, 240 – 241.) Sinkkonen (2012, 246) pitää tärkeänä lasten leikeissä monipuolista mielikuvitusmaailmaa, sillä sen avulla voidaan esimerkiksi tehokkaasti estää kiusaamista.

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSMENETELMÄ

Tutkimuksemme esikoululaisten vapaassa leikissä ilmenevistä sosiaalisista taidoista voidaan katsoa olevan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, sisältäen myös määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen aineksia. Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa esikoululaisten sosiaalisista taidoista vapaassa leikissä konkreettisten tilanteiden pohjalta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2001, 155). Tutkimusmateriaalin olemme keränneet havainnoimalla. Aineisto on analysoitu käyttäen analyysitapoina teemoittelua ja kvantifiointia, eli havaintojen määrällistä käsittelyä. (Eskola & Suoranta 2008, 160, 164, 174.) Tehtyjen havaintojen avulla teemme päätelmiä esikoululaisten sosiaalisista taidoista vapaassa leikissä niin tyttöjen kuin poikien osalta.

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää havainnoimalla esikoululaisten vapaassa leikissä ilmeneviä sosiaalisia taitoja. Sosiaalisista taidoista keskitymme yhteistyötaitoihin ja empatiaan. Lisäksi selvitämme, minkälaisia eroavaisuuksia sukupuolten välillä on sosiaalisissa taidoissa vapaan leikin yhteydessä. Tavoitteenamme on lisätä tietämystämme esikoululaisten sosiaalisista taidoista vapaassa leikissä ja tuloksien pohjalta kehittää

ammattitaitoamme siten, että osaisimme paremmin toimia lasten parhaaksi tukien heitä sosiaalisten taitojen oppimisessa.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten esikoululaisten sosiaaliset taidot ilmenevät vapaan leikin yhteydessä?
2. Minkälaisia eroavaisuuksia on sukupuolten välillä sosiaalisissa taidoissa vapaan leikin yhteydessä?

4.2 Tutkimuksen kohde ja tutkimusmenetelmä

Tässä tutkimuksessa otannan kohteena oli Etelä-Suomen pienen kunnan peruskoulussa toimiva esikouluryhmä. Kunnassa on kuusi alakoulua, joissa kaikissa annetaan myös esiopetusta. Tämän lisäksi kunnan päiväkodin yhteydessä annetaan esiopetusta. Tutkimuksemme kohteeksi valikoituneessa koulussa toimii kaksi esikouluryhmää, joista toisessa toteutimme tutkimuksen. Esiopetusryhmässä on 16 esikoululaista, joista yhdeksän on tyttöjä ja seitsemän poikia. Tästä esiopetusryhmästä tutkimukseen osallistui kaksi (2) tyttöä ja kaksi (2) poikaa. Esiopetusryhmän toiminnasta vastaa esikouluopettaja, jolla on lastentarhanopettajankoulutus ja monivuotinen työkokemus. Ryhmän toiminnassa on mukana myös ryhmäavustaja, jonka toimenkuvaan kuuluu auttaa esikoululaisia kaikissa mahdollisissa tilanteissa sekä toimia yhteistyössä esikouluopettajan kanssa. Koululla on mahdollisuus tarjota erityisopettajan palveluksia myös esikouluikäisille, he saavat esimerkiksi puheterapiaa esikoulupäivän aikana koulun tiloissa. Tutkimuksemme esiopetusryhmän toimintaympäristön muodostaa noin 300 oppilaan koulu, jossa heillä on oma luokkatila. Luokassa pulpetit ja tekniset ratkaisut älytauluineen ovat edistykselliset ja samanlaiset kuin koulun muilla luokilla. Esikoululaisten käytössä olevat pelit ja lelut säilytetään kaapeissa ja laatikoissa, joten mahdollisuus niiden käyttöön on rajoitettu siihen, kunnes on vapaan leikin aika. Esikoululaisten päivää rytmittävät koulukyydit, ruokailu sekä välitunnit, joiden

alkamisesta ja päättymistä ilmoittaa kellonsoitto. Välitunnit vietetään etupihalla, jossa on koululaisia esikoulusta kolmanteen luokkaan asti. Piha tarjoaa mahdollisuuden monipuoliseen leikkiin ja liikuntaan, jota aikuiset valvovat.

Tässä tutkimuksessa käytimme tutkimusmenetelmänä havainnointia eli observointia. Havainnoimalla voidaan tutkia ihmiselämän todellisia tapahtumia, joita laadullinen tutkimus tutkii. Havainnointia on käytetty monien eri tieteenalojen tutkimuksessa menestyksekkäästi 1920-luvulta alkaen. Havainnoinnin avulla saadaan tietoa, miten ihmiset käyttäytyvät ja toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Monesti ihminen ajattelee ja asennoituu eri tavoin, kuin mitä hänen käyttäytymisestään voidaan havaita. (Hirsjärvi ym. 2001, 199 - 200; Nurmi ym. 2009, 266). Hirsjärvi ym. (2001, 201) jaottelevat havainnoinnin karkeasti kahtia systemaattiseen ja osallistuvaan havainnointiin, joiden väliin sijoittuu runsaasti variaatioita. Osallistuvassa havainnoinnissa tilan käyttö ei ole rajattu, vaan tutkimusta tehdään niissä autenttisissa ympäristöissä, joissa havainnoitavat kulloinkin ovat. Havainnoitsija osallistuu tapahtumiin vuorovaikutuksessa havainnoitavien kanssa, toimien heidän ehdoillaan. Osallistuvan havainnoitsijan pyrkimyksenä on päästä mukaan ryhmään sen jäsenenä tehden havaintoja vuorovaikutustilanteissa (Eskola & Suoranta 2008, 100). Systemaattiselle havainnoinnille on ominaista ennalta sovitun tilan käyttö, esimerkiksi luokkahuone tai laboratorio. Myös havainnoitsijan ulkopuolisuus havainnointitilanteessa on oleellista. Lisäksi havainnoidaan vain ennalta päätettyjä asioita ja kirjataan ne systemaattisesti havainnointilomakkeeseen. Edellä olevan kuvauksen perusteella voidaan todeta, että havainnointi on menetelmänä muunneltavissa ja soveltuu monien erilaisten ja odottamattomien tilanteiden tutkimiseen (Törrönen 1999, 221).

Valitsimme tähän tutkimukseen tutkimusmenetelmäksi systemaattisen havainnoinnin, koska se soveltuu erinomaisesti lasten sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutuksen tutkimiseen. (Pellegrini 2004, 1,6,9) Lasten havainnoinnin avulla saadaan tietoa heidän käyttäytymisestään, jota heiltä ei kielellisen kypsyyden tai arkuuden vuoksi saataisi esimerkiksi haastatteleamalla (Hirsjärvi ym. 2001, 200). Tutustuttuamme lasten vuorovaikutuksesta ja

sosiaalisista taidoista tehtyihin tutkimuksiin ja niiden kulkuun tunsimme, että systemaattisen havainnoinnin käyttö tutkimuksessamme tutkimusmenetelmänä olisi oikea ratkaisu. Myös tutkimuskysymykset ohjasivat valintaamme systemaattisen havainnoinnin käyttämiseen tutkimusmenetelmänä, koska vapaan leikin aikana esikoululaisten vuorovaikutus on vapautunutta ja omaehtoista (Niiranen 1999, 242 – 243). Kaikki edellä mainitut seikat katsomme tukevan tämän tutkimusmenetelmän luotettavuutta.

Tutkimuksemme teoreettiseksi viitekehyykseksi valikoitui Christina Salmivallin (2005) kirja Kaverien kanssa Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Salmivalli (2005) käsittelee laajasti kirjassaan sosiaalisten taitojen kehittymistä ja vertaissuhteita sekä niissä esiintyviä ongelmia ja seurauksia. Tässä tutkimuksessa keskitymme esikoululaisten vuorovaikutukseen ja käyttäytymiseen vapaan leikin aikana. Tähän ratkaisuun päädyimme löydettyämme aiheuttamme ainoastaan sivuavia tutkimuksia. Operationalisoituamme tutkimuksemme ryhdyimme tekemään havainnointilomaketta, koska emme löytäneet tähän tutkimukseen soveltuvaa valmista strukturoitua havainnointilomaketta. Laadimme strukturoidun havainnointilomakkeen (liite 1) Salmivallin (2005) ja Lummelahden (1995) tutkimuksien pohjalta keskittyen esikoululaisten yhteistyötaitoihin ja empatian ilmenemiseen, joihin tässä tutkimuksessamme keskityimme.

Laatimassamme havainnointilomakkeessa (liite 1) on kolme pääteemaa; yhteistyötaidot, empatiataidot ja muita vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita. Yhteistyötaidot jaoinme lomakkeessa kuuteen alakohtaan, esimerkiksi keskustelee toisten lasten kanssa ja osallistuu ristiriitatilanteeseen aiheuttamalla tai ratkaisemalla. Empatiataidot jaoinme kuuteen alakohtaan, esimerkiksi suhtautuu myönteisesti toisiin ja jakaa tunnekokemuksen toisen lapsen kanssa (ilo, suru, onnistuminen, myötäeläminen). Muita vuorovaikutukseen vaikuttavia tekijöitä - teeman jaoinme neljään alakohtaan, joista esimerkkeinä aikuinen muokkaa leikkiä ja lapsi vetäytyy yhteisleikistä. Havainnointilomakkeeseen merkitsimme ilmenikö havainnoitava piirre, kuinka monta kertaa se esiintyi sekä lisätietoja havainnosta. Tehdyt havainnot

laskimme tukkimiehen kirjanpidolla ja kirjasimme lisätietoihin esikoululaisten kommentteja. Havainnointilomakkeeseen merkitsimme havainnoitavan esikoululaisen sukupuolen, koska tässä tutkimuksessa se on oleellinen tieto.

Tässä tutkimuksessa me molemmat havainnoimme samanaikaisesti samaa esikoululaista, saadaksemme luotettavimmat havainnot esikoululaisten sosiaalisista taidoista vapaan leikin yhteydessä. Kävimme tekemässä havaintoja tähän tutkimukseen esikoululaisten omassa luokassa kahtena päivänä, esitestaus suoritettiin aiemmin erillisellä käynnillä esikoulussa. Valitsimme satunnaisotannalla kaksi (2) tyttöä ja kaksi (2) poikaa mukaan tutkimukseen. Heidän henkilötietonsa jäivät havainnoitsijoille paljastumatta eivätkä myöskään tule esiin tutkimuksen tuloksissa. Havainnoitavien esikoululaisten valintaan vaikuttivat kuitenkin heidän aktiivinen vuorovaikutuksensa luokassa sekä päivän ohjelma esikoulussa. Havainnointijakson pituus yhtä esikoululaista kohti oli 30 minuuttia, jotta tavoitettaisiin tutkimuksen kannalta oleellisia havaintoja. Tutkimuksessa yhdisteltiin eri otantatapoja; henkilö-, tilanne- ja aikaotantaa, joita sovelsimme tutkimuksemme tarpeisiin. (Niiranen 1999, 244 – 246).

Ennen esitestausta olimme hankkineet sähköpostitse tutkimusluvut rehtorilta ja esikoulun opettajalta. Olemme päättäneet ja luvanneet tässä tutkimuksessa pitää kaikki tutkimukseen osallistuvat tahot anonyymeinä, joten näitä dokumentteja ei ole liitteinä. Esikoululaisten vanhemmilta pyydettiin tutkimuslupaa kirjallisesti (Liite 2). Tutkimukssamme käytetyn havainnointilomakkeen esitestaus suoritettiin erillisellä käynnillä esikouluryhmään, jossa suoritimme tutkimuksen. Näin ollen esitestausringki oli sama kuin varsinainen tutkimusryhmä. Tällä käynnillä tutustuimme tutkimusryhmään, opetushenkilöstöön ja tutkimusympäristöön. Samalla esittäydyimme esikoululaisille ja kerroimme, että haluamme tietää mitä esikoulussa tehdään. Molemmat tutkijat olivat suorittamassa esitestausta ja molemmat täyttivät havainnointilomaketta itsenäisesti, kuten tutkimuksessakin tehtiin. Esitestaus suoritettiin samoin kuin varsinainen tutkimus, molemmat tutkijat havainnoivat samanaikaisesti samaa esikoululaista ja merkitsivät

tukkimiehenkirjanpidolla havainnot havainnointilomakkeeseen. Nämä kaksi esitestauslomaketta ja havainnointikokemus antoivat aihetta pieniin sisällöllisiin muutoksiin havainnointilomakkeessa oleviin havainnoitaviin asioihin. Muutimme havainnointilomakkeesta parin alakohdan sanamuotoa, jotta havaintojen teko helpottuisi. Muutosten avulla havainnointilomake vastaa paremmin tutkimuskysymyksiimme. Rakenteensa ja ulkoasunsa puolesta koimme havainnointilomakkeen helposti täytettäväksi. Esikoululaisten suhtautuminen tutkijoihin oli kohteliasta ja positiivista ja tuntui siltä, ettei läsnäolomme luokassa häirinnyt esikoululaisten toimintaa.

4.3 Aineiston analyysi

Tämän tutkimuksen havainnointiaineiston käsittely tarjoaa monia mahdollisuuksia sen analysointiin. Tähän tutkimukseen pyrimme valitsemaan tutkimuskysymysten pohjalta parhaiten soveltuvan analyysitavan. (Hirsjärvi ym. 2001, 153, 210.) Tutkimuksessa käyttämämme strukturoitu havainnointilomake (liite 1) on kiinteä osa analyysiä ja on sen tärkein osa. Lomake on pyritty luomaan siten, että se tarjoaisi vastauksia tutkimusongelmiimme. (Niiranen 1999, 250-251.)

Aloitimme tutkimusaineiston analyysin tutustumalla tutkimushavaintoihin ja vertailimme tekemiämme havainnointilomakkeita, joita oli käytetty kahdeksan (8). Tytöistä oli neljä (4) ja pojista neljä (4) täytettyä havainnointilomaketta. Helpottaaksemme tehtyjen havaintojen tarkastelua sekä analysointia, päädyimme nimeämään esikoululaiset lastenkirjallisuudesta tutuilla nimillä: Eemeli, Aatu, Iida ja Liina. Tällä tavoin turvaamme tutkimuksessa mukana olleiden esikoululaisten anonymiteetin. Strukturoitu havainnointilomakkeemme sisältää kolme pääteemaa; yhteistyötaidot, empatiataidot ja muita vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita. Teemoittelu mahdollistaa aineistossa olevien teemojen vertailun ja esiintymisen (Eskola & Suoranta 2008, 174 – 175) ja näin havainnointilomakkeemme mahdollisti teemojen yksityiskohtaisen tarkastelun, koska teemat oli jaoteltu alateemoihin. Nämä alateemat ovat niitä havaintoja, jotka antavat tietoa esikoululaisten yhteistyö – ja empatiataidoista

vapaassa leikissä. Kirjasimme tekemämme havainnot yhteen taulukkoon (liite 3) ja siten kokonaisuus hahmottui selkeästi (Törrönen 1999, 232).

Vaikka tutkimuksemme voidaan katsoa olevan laadullinen tutkimus, se sisältää myös määrälliseen tutkimukseen kuuluvia aineksia. Tämän perusteella sovelsimme tutkimuksessamme myös määrällistä analyysiä eli kvantifiointia. Laskimme tehdyt havainnot ja niille keskiarvot, joita vertaamalla pystyimme analysoimaan sosiaalisten taitojen ilmenemistä ja sukupuolijakaumaa. (Eskola & Suoranta 2008, 159 – 160, 164). Tehtyjen havaintojen keskiarvot keräsimme taulukkoon (liite 3). Saaduista keskiarvoista vertailemme sekä tulkitsemme onko sukupuolten välillä eroja yhteistyö- ja empatiataidoissa vapaan leikin yhteydessä ja minkälaisia. Keskiarvojen pohjalta laadimme kuvioita pääteemoista sekä sukupuolten välisistä havainnoista. Tulososiossa nämä kuviot ovat nähtävissä ja liitteenä (liite 3) on taulukko, jonka pohjalta kuviot on laadittu.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksen tuloksia neljässä alaluvussa; esikoululaisten yhteistyötaidot, esikoululaisten empatiataidot, muita vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita sekä esikoululaisten sukupuolijakauma yhteistyötaitojen, empatiataitojen ja muiden vuorovaikutukseen vaikuttavien asioiden osalta. Tulosten luettavuuden lisäämiseksi esittelemme tulokset myös kuvioina (kuviot 1-6). Havainnointitulosten perusteella etsimme vastauksia tutkimuskysymyksiin sekä teemme tulkintoja esikoululaisten sosiaalisista taidoista vapaassa leikissä. Kolmesta ensimmäisestä alaluvusta etsitään vastauksia esikoululaisten sosiaalisten taitojen ilmenemiseen vapaassa leikissä. Neljäs alaluku keskittyy sukupuolten välisiin eroavaisuuksiin sosiaalisissa taidoissa vapaassa leikissä.

Keräsimme aineiston havainnoimalla molemmat samaa esikoululaista samanaikaisesti merkiten havainnot laatimaamme strukturoituun

havainnointilomakkeeseen tukkimiehen kirjanpidolla. Yhteenveto havainnoista löytyy liitteestä 3.

5.1 Esikoululaisten yhteistyötaidot

Havainnointilomakkeen yhteistyötaito-osioon saimme jokaiseen alakohtaan havaintoja. Ylivoimaisesti eniten havaintoja kertyi lasten keskusteluista. Keskusteluista tehtyjen havaintojen keskiarvojen vaihteluväli oli 30–45 kun muihin alakohtiin havaintoja kertyi enintään 10. Esikoululaiset keskustelivat vapautuneesti, huomaavaisesti ja runsaasti leikkiessään toistensa kanssa. Kaverin kysyessä legopalikan tarvetta, Eemeli vastasi kohteliaasti.

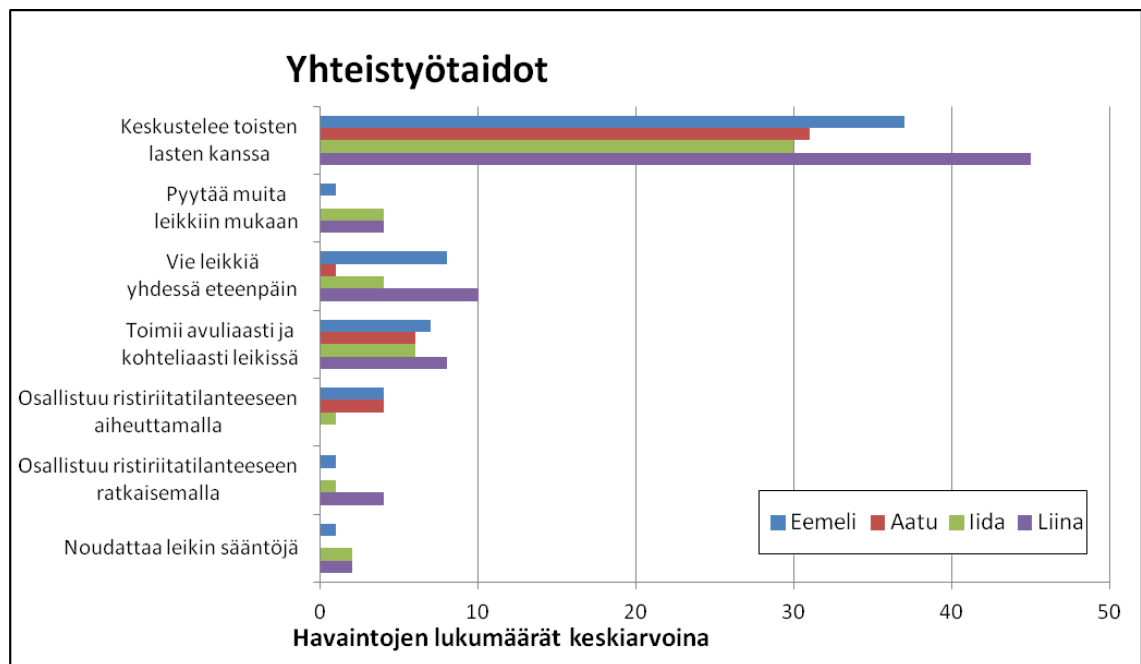
”Tarviin, kiitos.” (Eemeli)

Aatua lukuun ottamatta esikoululaiset pyysivät muita mukaan leikkiin. Aatu vei leikkiä yhdessä eteenpäin selvästi muita heikommin, toimien kuitenkin yhtä avuliaasti ja kohteliaasti kuin muut esikoululaiset.

Ristiriitatilanteita aiheuttivat lida, Eemeli ja Aatu, joista lida vähiten. Nämä ristiriitatilanteet syntyivät lähinnä esikoululaisten leluista ja leikin tapahtumista. Liina oli selvästi muita kyvykkäämpi ratkaisemaan syntyneitä ristiriitatilanteita. Tyttöjen rakentaessa tuoleista majaa, kaikki eivät mahtuneet tuoleineen mukaan ja Liina järjesti kokouksen asiasta, kuten hän itse keskustelutilannetta nimitti.

”Mitä on tekeillä, kenen paikka se on? Tääl on liian vähän tilaa. lidaa ehkä harmittaa, kun hän on kaukana. Meidän täytyy lukee lidan ajatukset tai muuten tää ei onnistu.” (Liina)

Vaikka ristiriitoja ilmeni, esikoululaisten vuorovaikutus oli melko sopuisaa ja heille ominaista. Leikin sääntöjen noudattaminen onnistui hyvin kaikilta muilta paitsi Aatulta. Nämä tutkimushavainnot ovat tarkasteltavissa kuviosta 1.

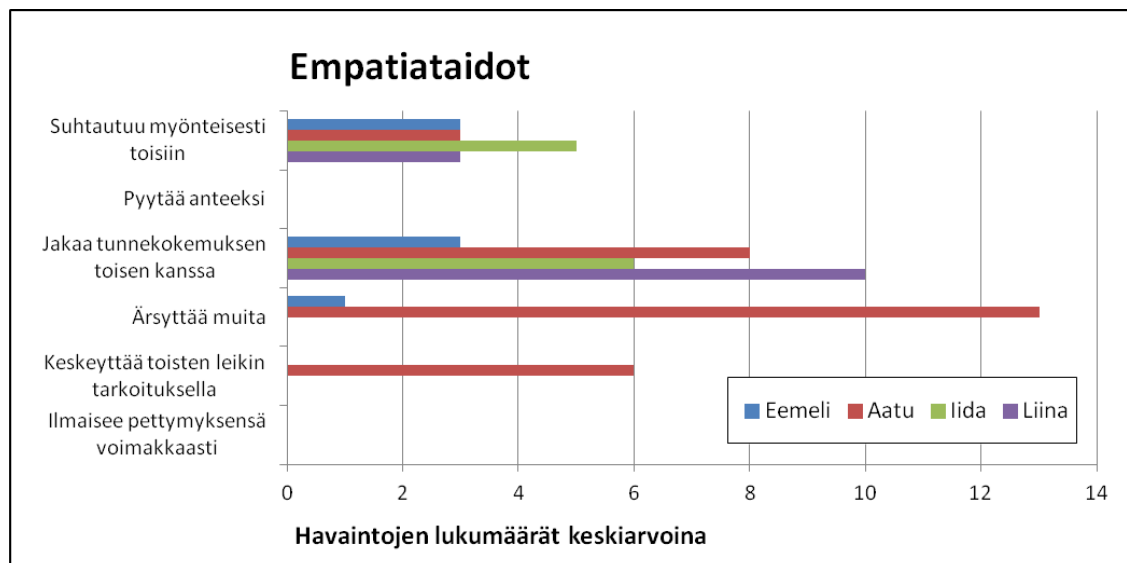
KUVIO 1. Esikoululaisten yhteistyötaitojen havainnot vapaassa leikissä

5.2 Esikoululaisten empatiataidot

Havainnointilomakkeen empatiataitojen osiossa emme saaneet havaintoja kaikkiin alakohtiin. Kukaan esikoululaisista ei pyytänyt anteeksi leikkiessään eikä voimakkaita pettymyksen ilmauksia tapahtunut. Aatu keskeytti toisten leikkejä tarkoituksella toistuvasti ja käyttäytyi ärsyttäen muita koko havainnointiajan. Tunnekokemuksen jakaminen (ilo, suru, myötäeläminen ja onnistuminen) muiden kanssa onnistui kaikilta esikoululaisilta.

”Ihana nalle sulla!” (lida)

Tunnekokemuksen jakamisessa voi kuitenkin olla laadullisia eroja. Voi olla itse iloinen ja naureskella, tekemättä muita iloiseksi. Aatu hihitteli koko ajan, riippumatta siitä, käyttäytyikö hän kaverien mielestä leikkitilanteissa negatiivisesti vai positiivisesti. Aatun käytöksestä huolimatta esikoululaiset suhtautuivat toisiinsa myönteisesti, joka oli havaittavissa heidän non-verbaalisesta viestinnästä sekä vuorovaikutuksesta. Nämä tutkimushavainnot ovat tarkasteltavissa kuvioista 2.

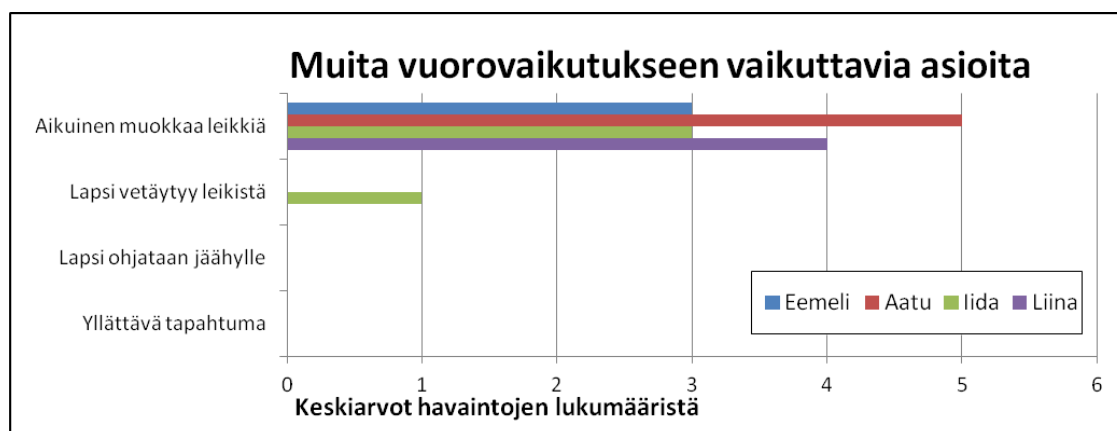
KUVIO 2. Esikoululaisten empatiataitojen havainnot vapaassa leikissä

5.3 Muita vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita

Havainnointilomakkeen muita vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita -osioon saimme kahteen alakohtaan havaintoja. Aikuinen muokkasi jokaisen havainnoitavan leikkiä, joko varoittaen vaaroista tai muistuttaen leikkitunnin säännöistä. Iida vetäytyi leikistä, koska kaveri ei suostunut yhteenkään lidan tekemään leikkiehdotukseen eikä kaveri myöskään itse tehnyt leikkiehdotuksia. Lopulta Iida lähestyi opettajaa kysyen:

”Saanko tehdä hamahelmiä?” (Iida)

Opettaja neuvoi Iidaa leikkimään muiden esikoululaisten kanssa, koska oppitunti oli varattu vapaaseen leikkiin. Ketään ei ohjattu jäähyille eikä yllättäviä tapahtumia ollut. Nämä tutkimushavainnot ovat tarkasteltavissa kuviosta 3.

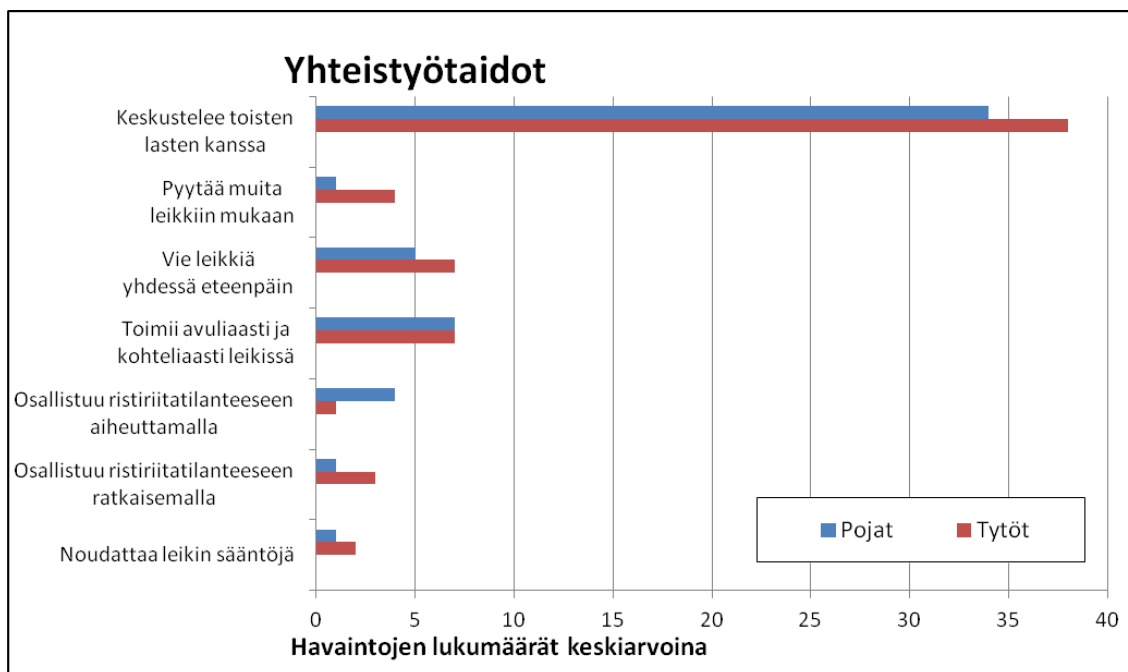

KUVIO 3. Esikoululaisten muita vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita-havainnot vapaassa leikissä

5.4 Esikoululaisten sukupuoli jakauma yhteistyötaitojen, empatiataitojen ja muiden vuorovaikutukseen vaikuttavien asioiden osalta

Tässä alaluvussa käsittelemme sukupuolten välisiä eroavaisuuksia sosiaalisissa taidoissa vapaassa leikissä. Esittelemme tulokset yhteistyötaitojen, empatiataitojen ja muiden vuorovaikutukseen vaikuttavien asioiden osalta omissa kappaleissaan. Olemme tiivistäneet havainnot sukupuolen mukaan. Eemeli ja Aatun havaintojen keskiarvoista laskimme pojille keskiarvon, joka kuvastaa poikien käyttäytymistä. Iidan ja Liinan havainnoille teimme samoin saaden tyttöjen keskiarvon. Näistä keskiarvoista teimme kuviot 4, 5 ja 6, jotka on sijoitettu tekstin joukkoon luettavuuden helpottamiseksi.

Yhteistyötaidoista saatujen tulosten mukaan sekä tytöt että pojat keskustelivat lähes yhtä paljon. Keskusteluiden laatu, kesto ja sisältö eivät kuuluneet tutkimuksen piiriin. Mikäli lapsi puhui itsekseen, nämäkin havainnot laskettiin. Tytöt olivat selvästi aktiivisempia pyytämään muita leikkiin mukaan. Leikin eteenpäin viemisessä sukupuolten välisiä eroja ei juuri ollut havaittavissa. Tytöt ja pojat toimivat yhtä avuliaasti ja kohteliaasti leikissä. Pojat kohdistivat huomionsa ja apunsa vain lähimpiin leikkikavereihin, kun taas tytöt toimivat koko ryhmän tasolla yhteistä hyvää etsien. Sukupuolten välillä oli selviä eroja ristiriitatilanteiden aiheuttamisessa ja ratkaisemisessa. Pojat aiheuttivat ristiriitatilanteita enemmän kun taas tytöt ratkaisivat niitä enemmän. Tytöt myös noudattivat leikin sääntöjä paremmin kuin pojat. Kuviossa 4 on esitetty yhteistyötaidoista tehdyt havainnot sukupuolittain.

KUVIO 4. Esikoululaisten sukupuolijakauma yhteistyötaitojen havainnoista vapaassa leikissä

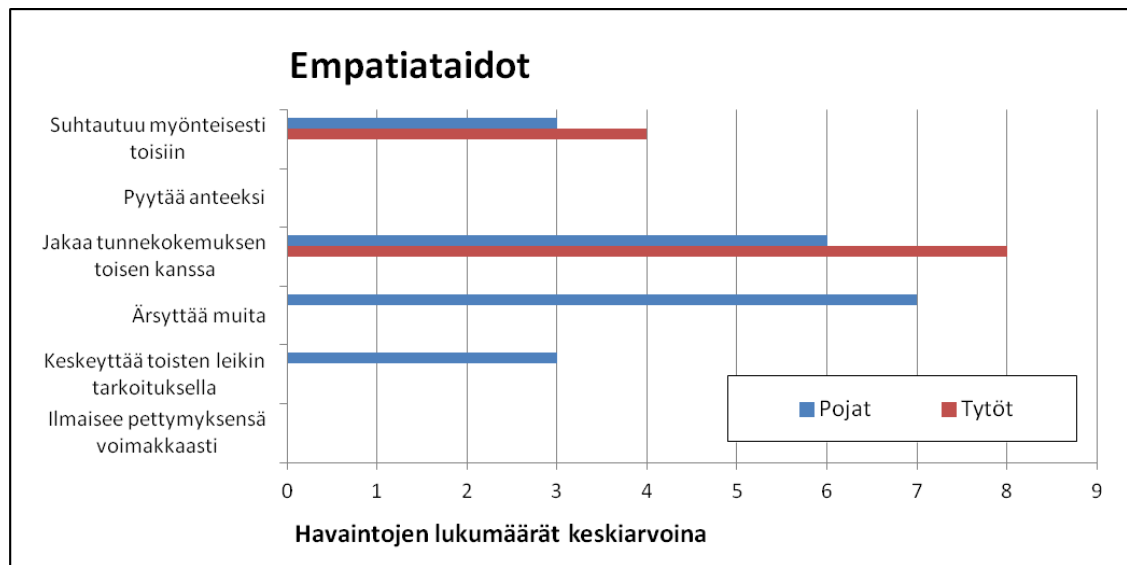
Empatiataitojen alakohdista ei kaikista kohdista saatu havaintoja. Leikkitilanteissa ei tullut tarvetta pyytää anteeksi eikä kukaan ilmaissut pettymystään voimakkaasti. Sukupuolten välillä ei ollut eroja suhtautumisessa myönteisesti toisiin. Tulosten mukaan sekä pojat että tytöt jakoivat tunnekokemuksia (ilo, suru, myötäeläminen, onnistuminen) toisensa kanssa runsaasti. Tyttöjen leikkiessä majaleikkiä ilmapiiri oli salliva ja mutkaton.

”Tää on tyttötalo. Kaikki tyttöjä! Ihan kauhee kasa tyttöjä!

Ooh, tääl on ihanaa!” (Liina)

Tähän tunnekokemusten jakaminen - alakohtaan tuli eniten havaintoja. Tässä alakohdassa havainnoitsijoiden havainnot erosivat toisistaan merkittävästi. Oletettavasti kyse on havainnoitsijoiden erilaisista tavoista tulkita leikkiä ja sen tilanteita. Tuloksista näkee selvästi, että tytöt eivät käyttäytyneet muita

ärsyttäen, mutta pojat ärsyttivät muita. Tässä tutkimuksessa otoksen ollessa pieni, poikien keskiarvo ei kerro koko totuutta. Toinen pojista käyttäytyi koko havainnointiajan ärsyttäen ja keskeyttäen muiden leikkejä itse osallistumatta leikkeihin ja täten hänen käyttäytymisensä leimaa poikien käyttäytymisen. Esikoululaisten sukupuolijakauma empatiataidoista tehdyistä havainnoista vapaassa leikissä on tarkasteltavissa kuviosta 5.

KUVIO 5. Esikoululaisten sukupuolijakauma empatiataitojen havainnoista vapaassa leikissä

Muita vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita-osioon saimme kahteen alakohtaan havaintoja. Näiden havaintojen sukupuolijakauma on esitetty kuviossa 6. Tuloksista saa sen käsityksen, että tytöt vetäytyvät leikistä ja pojat eivät. Tässä tutkimuksessa otoksen ollessa pieni, tyttöjen keskiarvo ei kerro koko totuutta. Tytöistä vain toinen vetäytyi leikistä ja se leimaa virheellisesti tyttöjen tulokset. Aikuinen muokkasi molempien sukupuolten leikkejä yhtä paljon. Sukupuolten välillä oli nähtävissä eroja niissä syissä, joiden perusteella aikuinen puuttui leikin kulkuun. Tyttöjen leikkiessä aikuinen kiinnitti huomiota turvallisuustekijöihin ja kerran leikkitunnin sääntöihin.

"Olkaa tytöt varovaisia. Siinä pöydässä on terävät reunat."

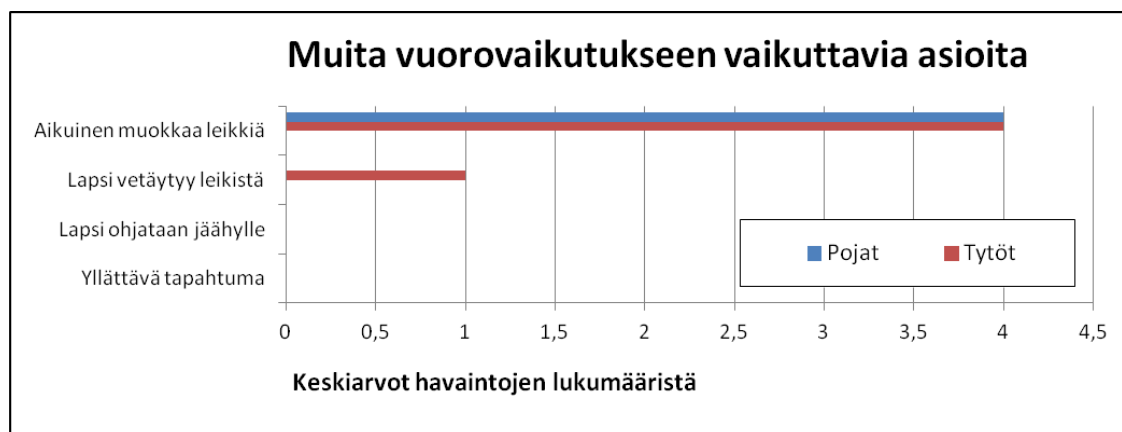
"Mites se on ollut, eikös kaikki pääse mukaan?" (Opettaja)

"Kaikki halukkaat mahtuvat leikkiin." (Tytöt)

Poikien leikkiessä aikuinen joutui puuttumaan leikkitunnin sääntöihin. Poikia kehoitettiin käyttämään vähemmän ääntä leikkiessään ja siivoamaan lelunsa siirtyessään leikkimään toisilla leluilla. Lisäksi aikuinen joutui muistuttamaan, minkälaisia leikkejä esikoulussa on lupa leikkiä.

"Mitä on puhuttu sotaleikeistä?" (Opettaja)

"Ei leikitä." (Pojat)

KUVIO 6. Esikoululaisten sukupuolijakauma muiden vuorovaikutukseen vaikuttavien asioiden havainnoista vapaassa leikissä

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää havainnoimalla esikoululaisten vapaassa leikissä ilmeneviä sosiaalisia taitoja. Sosiaalisista taidoista

keskityimme yhteistyötaitoihin ja empatiaan. Lisäksi selvitimme, minkälaisia eroavaisuuksia sukupuolten välillä on sosiaalisissa taidoissa vapaan leikin yhteydessä. Tämän tutkimuksen perusteella esitämme esikoululaisten omaavan hyvät yhteistyötaidot ja kyvyn empatiaan. Siitä huolimatta tutkittavien esikoululaisten käyttäytymisessä tuli esille ääripäät. Yhtenä tutkimustuloksena havaitsimme Aatulla vaikeuksia sosiaalisissa taidoissa toisten esikoululaisten kanssa. Tässä tutkimuksessa sukupuolten välisiä eroja näkyi yhteistyötaidoissa, tyttöjen ollessa aktiivisempia. Empatiataidossa sukupuolten välisiä eroja näkyi ainoastaan tyttöjen ilmaistessa tunnekokemuksen toisten kanssa näkyvämmiin.

6.1 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen perusteella esikoululaiset toivat vapaassa leikissä kyvykkäästi esiin yhteistyötaitojaan. Esikoululaiset keskustelivat sopuisasti ja kykenivät hillitsemään tunteitaan ja käyttäytymään leikki-tilanteissa kuten esikoululaiselta edellytetään. Vuorovaikutuksen esikoulussa odotetaan olevan vastavuoroista ja toista huomioonottavaa sekä aloitteellista. Liinan ja Eemelin hyvät kielelliset valmiudet ja luovuus mahdollistivat leikin eteenpäin viemisen. Heidän kykynsä ja halunsa palautteen vastaanottamiseen ja antamiseen muilta esikoululaisilta leikissä loi positiivisen leikki-ilmapiirin. (Salmivalli 2005, 71,74.)

Jo aiemmin mainitsemamme Aatu herätti hämmästyttäviä havainnoitsijoissa käytöksellään. Aatulla vaikutti olevan puutteita tulkita muiden esikoululaisten viestejä ja käyttää niitä hyväksi oman käyttäytymisensä ja toiminnan suuntaamiseksi. Aatu ei varsinaisesti osallistunut leikkiin, vaan koetti auttaa muita leikkijöitä saavuttamaan heidän tavoitteensa esimerkiksi etsimällä lego-paloja. Toisaalta hän myös häiritsi koko ajan toisten leikkejä aiheuttaen ristiriitatilanteita, joiden ratkaisemiseksi aikuisen ohjaus oli tarpeellista. Tutkimuksen tulosten perusteella päätelimme, että Aatun tarvitsisi enemmän aikuisen ohjausta ja opastusta. Aatun vuorovaikutustaitoja tulisi vahvistaa ja tukea leikkiin mukaan pääsemistä sekä opettaa häntä leikkimään. Leikin avulla voidaan vahvistaa minäkuvaa ja oppia sosiaalisia taitoja, joiden oppiminen ja kehittyminen vertaisryhmän avulla tukevat parhaiten esikoululaisen kehitystä

(Kinos & Palonen 2013, 31, Salmivalli 2005, 15, 23). Tutkimuksessamme Liina osoittautui taitavaksi ristiriitatilanteiden ratkaisijaksi. Hän osasi keskustella rakentavasti muiden esikoululaisten kanssa samoin kuin lukea heidän non-verbaalisia viestejään. (Salmivalli 2005, 87.) Nähdäksemme Liina toimi leikeissä tilanteiden tulkkina ja osasi ohjata leikkiä kaikkien kannalta positiiviseen suuntaan.

Esikoululaisten empatiataidot ilmenivät tässä tutkimuksessa yleisesti ottaen myönteisessä valossa. Esikoululaisten välinen vuorovaikutus oli vapautunutta ja he suhtautuvat toisiinsa myönteisesti. Esikoululaiset jakoivat tunnekokemuksia toistensa kanssa ja kykenivät hillitsemään tunteitaan ristiriitatilanteissa. Surun ilmauksia ei tapahtunut, vaan jaetut tunnekokemukset olivat joko ilo, onnistuminen tai myötäeläminen. Silmiinpistävää ja hämmentävää oli Aatun käytös, jonka seurauksena esikoululaisten välisessä vuorovaikutuksessa ilmeni haastavia tilanteita. Sen sijaan että Aatu olisi osallistunut leikkiin, hän ärsytti ja keskeytti toisten leikkejä toistuvasti. Aatu halaili ja töni, haastoi painiin ja heitteli legoja toisten esikoulupoikien päälle. Aatun toiminta ei ollut aggressiivisesti sävyttynyttä, vaan lähinnä mielestämme huomionhakua ei-hyväksytyin keinoin. Kaiken tämän hän teki hyväntuulisena ja hymyillen ja hihittäen, joten tästä päättelimme hänellä olevan puutteelliset empatiataidot. Havaintomme erosivat tässä kohtaa toisistaan merkittävästi. Erot olivat määrällisiä sekä eri alakohdissa jakautuen ärsyttää muita ja jakaa tunnekokemuksen toisen kanssa välillä. Tämä ei kuitenkaan muuta Aatun käytöksestä tekemiämme päätelmiä.

Hyvien empatiataitojen avulla kykenee ymmärtämään muita ja omien tekojen seurauksia sekä luomaan myönteiset suhteet vertaisiin (Linnilä 2011, 157, 161, Salmivalli 2005, 42). Vertaissuhteita voidaan rakentaa ja vahvistaa leikin avulla ja kyky leikkiä liittyy lasten välisiin sosiaalisiin suhteisiin (Helenius & Lummelahti 2013, 90). Sinkkonen (2012, 225) katsoo aikuisen olevan tärkeässä roolissa mahdollistaen leikin alkamisen ja toimien sen tukijana. Aikuisen hyväksyvä asenne tukee lapsen leikkiä. Arvioimme Aatun tarvitsevan tukea ja ohjausta aikuiselta kehittääkseen leikissä tarvittavia taitojaan, jotka vaikuttivat puutteellisilta. Sinkkosen (2012, 228) mukaan suuri osa lapsista oppii

leikkimään, kun taas pieneltä osalta lapsista jää leikin taika kokematta. Opettamalla tällaisia lapsia leikkimään, voidaan heidän leikkitaitonsa saada heräämään.

Tässä tutkimuksessa sukupuolten välisiä eroavaisuuksia löydettiin vähän. Näyttää siltä, että tytöt kykenevät ratkaisemaan ristiriitatilanteita ja noudattavat leikin sääntöjä poikia paremmin. Erilaisten ristiriitatilanteiden ratkaiseminen harjaannuttaa toisen näkökulman ymmärtämistä ja omat mielipiteet muokkaantuvat. (Hintikka 2009, 143, 149 -150; Korhonen 2001, 38, 42) Tytöt leikkivät yhteistoiminnallisesti ja olivat aktiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään. Pojat sitä vastoin leikkivät pienryhmissä ja pyrkivät toteuttamaan omia päämääriään leikeissä. Tutkimuksen tulokset näyttävät, että pojat aiheuttivat enemmän ristiriitoja kuin tytöt. Tulos on kuitenkin vääristynyt Aatun huonojen sosiaalisten taitojen ilmenemisen takia.

Tämä tutkimus sai meidät pohtimaan esiopetuksen sisällölle asetettuja vaatimuksia ja niiden suhdetta käytännön toteutukseen valtakunnan tasolla. Onko leikki korostetussa asemassa? Kyetäänkö leikin avulla harjoittamaan sosiaalisia taitoja esikoulun arjessa? Pystyykö esikoulu vastaamaan esikoululaisten tarpeisiin? Tärkeimpiä taitoja, joita alle kouluikäiselle lapselle voidaan opettaa, ovat sosiaaliset taidot ja miten olla hyvä kaveri. Leikin voidaan ajatella kuuluvaksi niin lapsuuteen kuin aikuisuuteenkin. Aikuisuudessa sen muotoja ovat taiteen eri lajit, urheilu, pelit ja tanssi, joiden parissa aikuiset viettävät suuren osan vapaa-ajastaan. Hyviä sosiaalisia taitoja tarvitaan elämässä ja vertaissuhteiden avulla lapsuudesta lähtien niitä on erinomaista harjaannuttaa. Vertaissuhteissa koetut ilot ja surut ovat merkityksellisiä asioita, jotka vaikuttavat lapsen henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin sekä myöhempien kehityskaarien suuntaan elämässä. (Salmivalli 2005, 15.)

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tässä tutkimuksessa, esikoululaisten sosiaalisista taidoista vapaassa leikissä, olemme pyrkineet kuvailemaan tutkimusjoukon ja tutkimuksen kaikki vaiheet

tarkasti, jotta se olisi luotettava ja toistettavissa eli reliaabeli (Hirsjärvi 2008, 227). Systemaattinen havainnointimenetelmä sekä strukturoidun havainnointilomakkeemme käyttö parantavat luotettavuutta. Havainnointilomakkeen esitestauksella varmistimme saavamme havaintoja sosiaalisista taidoista, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiimme. Havainnot ja niiden keskiarvot laskettiin ja tarkastettiin huolellisesti niitä taulukoitaessa. Näin toimien tutkimme juuri sitä mitä tutkimuksessa oli tarkoitus mitata, esikoululaisten sosiaalisia taitoja vapaassa leikissä. Tämä on tutkimuksen arviointia eli validiutta. Reliaabelius ja validius muodostavat yhdessä tutkimuksen tulosten luotattavuuden ja pätevyyden. Näitä molempia tarvitaan tutkimuksen arvioimiseksi ja toistettavuudeksi. (Hirsjärvi 2008, 226; Pellegrini 2004, 140, 161).

Tässä tutkimuksessa teimme molemmat havaintoja samanaikaisesti lisäten tutkimuksen luotettavuutta. Tätä kutsutaan tutkijatriangulaatioksi, jonka käyttö tähtää virheiden minimoimiseen niin aineiston keruussa kuin analysoinnissa. Samalla se myös vaikuttaa tutkimuksen tuloksista tehtyihin tulkintoihin. (Hirsjärvi 2007, 224 – 228.) Tässä tutkimuksessa kaikkien tehtyjen havaintojen osalta ei kuitenkaan syntynyt yksimielisyyttä. Tämä kertoo havainnoitsijoiden erilaisista tulkinnoista ja herkkyydestä nähdä ja kuulla vuorovaikutuksen sävyjä (Niiranen 1999, 249 – 250). Syntyneisiin havainnointieroihin vaikutti myös havainnoitsijoiden kokemattomuus. Eri tilanteita voidaan havainnoida eri näkökulmista ja havainnoitsijan ennakoasenteet saattavat vaikuttaa havaintoihin (Pellegrini 2004, 86 – 87). Tässä tutkimuksessa havainnoitsijoilla ei kuitenkaan ollut esikoululaisista ennako-odotuksia tai tietoa heistä, vaan tutkittavat valittiin satunnaisotannalla.

6.3 Tutkimuksen yleistettävyys ja jatkotutkimusehdotukset

Katsomme tutkimuksemme olevan laadullinen eli kvalitatiivinen, sisältäen myös määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen aineksia. Laadulliselle tutkimukselle on tunnusomaista, että tulokset ovat enemmän tulkittavia kuin yleistettäviä (Eskola & Suoranta 2008, 225). Saamamme tulokset esikoululaisten

sosiaalisista taidoista vapaassa leikissä eivät ole yleistettävissä, vaan antavat tietoa ja kuvaavat tutkittavien esikoululaisten käyttäytymistä.

Jatkotutkimuksena olisi kiinnostavaa tehdä laajempi havainnointitutkimus koko luokasta, jossa otettaisiin huomioon myös opettajan tekemät huomiot esikoululaisten sosiaalisista taidoista. Tutkimuksen tulosten perusteella löydettäisiin tukea ja ohjausta tarvitsevat esikoululaiset ja heidän sosiaalisia taitojaan voitaisiin vahvistaa.

LÄHTEET

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Gifford-Smith, M.E. & Brownell, C.A. 2003. Childhood peer relationships: Social acceptance, friendship and peer network. *Journal of School Psychology*, 41, 235 – 284.

Hakkarainen, P. 2002. Kehittävä esiopetus ja oppiminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hintikka, M. 2009. Leikki, lapsuuden tärkein asia. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) *Kuningasvuosi, leikin kulta-aika*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 140 – 163.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2001. *Tutki ja kirjoita*. Vantaa: Tummuvuoren kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. *Tutki ja kirjoita*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Hujala, E. 2002. *Uudistuva esiopetus*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Jantunen, M. 2011. Esikouluikäisen oppimisen luonne. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) *Lapsilähtöinen esiopetus*. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi, 54 – 64.

Jantunen, M. 2011. Lapsilähtöinen kasvatus. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) *Lapsilähtöinen esiopetus*. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi, 6 – 12.

Kalliala, M. 2011. Leikkivä kuusivuotias. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) Lapsilähtöinen esiopetus. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi, 12 – 30.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.

Kinos, J. & Palonen, T. 2013. Selvitys esiopetuksen velvoittavuudesta. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:5. [Viitattu 10.3.2014]

Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2013>

Korhonen, R. 2001. Leikki kuusivuotiaiden lasten esiopetuksessa. Teoksessa Högström, B. & Saloranta, O. (toim.) Esiopetus tavoitteellisen oppimispolun alkuna. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 37 - 42.

Kurppa, R. 2009. Koulukypsyys ja sen arvioiminen koululääkäriin näkökulmasta. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) Lapsilähtöinen esiopetus. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi, 109-115.

Lautela, R. 2011. Esiopetuksen lähtökohtia. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) Lapsilähtöinen esiopetus. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi, 31 – 35.

Lautela, R. 2009. Kysymys vuodesta - kysymys lapsesta. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) Kuningasvuosi, leikin kulta-aika. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 164 – 178.

Lehtinen, E., Kuusinen, J. & Vauras, M. 2007. Kasvatuspsykologia. Helsinki: WSOY.

Linnilä, M-L. 2011. Kumpi on valmis – Lapsi vai koulu. Jyväskylä: Mediapinta.

Lummelahti, L. 1995. Lapsikeskeinen esiopetus. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Mäkelä, J. & Jantunen, T. 2011. Lapsen kasvu ihmisyyteen ja yhteisöllisyyteen. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) Lapsilähtöinen esiopetus. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi, 70 – 80.

Mäkelä, J. 2009. Vuorovaikutus ja aivojen kehittyminen lapsuudessa. Teoksessa Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) Kuningasvuosi, leikin kulta-aika. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 60 – 72.

Niiranen, P. 1999. Lasten vuorovaikutuksen havainnointi päiväkodissa. Teoksessa Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinon, J., Niiranen, P. & Ojala, M. (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 234 -254.

Nurmi, J-P., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2009. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOYpro Oy.

Opetushallitus 2013. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. [Viitattu 26.10.2013]

Saatavissa: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/esiopetus

Opetushallitus 2013. Koulutus ja tutkinnot. [Viitattu 26.10.2013]

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/esiopetus

Pellegrini, A.D. & Bohn C.M. 2005. The Role of Recess in Children's Cognitive Performance and School Adjustment. *Education Researcher*, 34, 13 – 19.

Pellegrini, A.D. 2004. Observing children in their natural worlds. A methodological Primer, Second Edition. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.

Rusanen, E. 2008. Esiopetus lapsen silmin. Tutkimus kokemuksesta, tiedon transferoitumisesta ja metatietoisuudesta. Helsinki: Gaudeamus.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sinkkonen, J. 2012. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Törrönen, M. 1999. Lapsi ja osallistuva havainnoiminen. Teoksessa Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 218-233.

LIITTEET

LIITE 1:

Havainnointilomake esikoululaisten sosiaalisista taidoista vapaassa leikissä
 Havainnoitsija H1 / H2 Tyttö _____ Poika _____

Havainnointipäivä ja kellonaika: _____

Yhteistyötaidot	Ilme nee	Montako kertaa:	Muita havaintoja:
1. Keskustelee toisten lasten kanssa			
2. Pyytää muita leikkiin mukaan			
3. Vie leikkiä yhdessä eteenpäin			
4. Toimii avuliaasti ja kohteliaasti leikissä			
5. Osallistuu ristiriitatilanteeseen aiheuttamalla= A ratkaisemalla= R			
6. Noudattaa leikin sääntöjä			
Empatiataidot			
1. Suhtautuu myönteisesti toisiin			
2. Pyytää anteeksi			
3. Jakaa tunnekokemuksen toisen kanssa (ilo, suru, myötäeläminen, onnistuminen)			
4. Ärsyttää muita			
5. Keskeyttää toisten leikin tarkoituksella			
6. Ilmaisee pettymyksensä voimakkaasti			
Muita vuorovaikutukseen vaikuttavia asioita			
Aikuinen muokkaa leikkiä			
Lapsi vetäytyy yhteisleikistä			
Lapsi ohjataan jäähylle			
Yllättävä tapahtuma			

LIITE 2: Lupahakemus vanhemmille

12.11.2013

Olemme aikuisopiskelijoina Turun avoimessa yliopistossa. Teemme kasvatustieteen proseminaari-tutkielmatyötä aiheesta Esikoululaisten sosiaaliset taidot vapaassa leikissä. Ohjaajamme on Tiina Tuijula Turun yliopistosta.

Toteutamme tutkimuksemme xxxx koulun Esi 1/ xxxx esiopetusryhmässä havainnoimalla lapsia vapaan leikin yhteydessä.

Valitsemme satunnaisotannalla esiopetusryhmästä kaksi tyttöä ja kaksi poikaa, joita havainnoimme vapaan leikin aikana. Havainnoinnissa kiinnitetään huomiota sosiaalisiin taitoihin. Emme itse osallistu esiopetuksen toimintaan, vaan havainnoimme lapsia sivusta. Valmiista tutkimustyöstämme ei selviä missä tutkimus on tehty tai keitä esikoululaisia on tutkimusta varten havainnoitu.

Pyydämme Teiltä vanhemmilta lupaa seurata lapsenne toimintaa esiopetuksessa. Havainnointi toteutetaan tiistaina 19.11, keskiviikkona 20.11 ja keskiviikkona 27.11.2013.

Pyydämmekin teitä ilmoittamaan 18.11.2013 mennessä, jos lastanne ei saa havainnoida vapaan leikin yhteydessä. Annamme mielellämme tarvittaessa lisätietoja puhelimitse, yhteystiedot alla.

Syysterveisin ja kiittäen,

Marja Illman

xxxx

Tiina Tuominen

xxxx

Lastani EI saa havainnoida liittyen tutkimukseen _____
lapsen nimi

huoltajan nimi

Palautetaan esikouluun 18.11.2013 mennessä.

ITSEARVIOINTI

Tämän proseminarityön aloittaminen parityönä oli luontevaa, koska molempia kiinnostivat esikoululaiset ja aihe muotoutui yhdessä ideoiden vaivattomasti. Lähdekirjallisuuden hankkiminen tätä työtä varten oli vaivatonta, joskin työtä tuotti aiemmat tutkimukset aiheesta, joita emme löytäneet. Englanninkielistä kirjallisuutta löytyi työn loppuvaiheessa karsittavaksi asti.

Ennakkoluulottomasti valitsimme tutkimusmenetelmäksi havainnoinnin, vaikka se on työläs menetelmä. Havainnointia helpotti laatimamme strukturoitu havainnointilomake, joka toimi myös pohjana analyysille. Sen eteen tehty työ ei valunut hukkaan, vaan lomake osoittautui erinomaiseksi. Olemme tyytyväisiä sekä menetelmän että tulosten analyysimenetelmän valintaan. Itse havainnointi oli mukavaa, mielenkiintoista ja ajatuksia herättävää.

Työskentelytavaksi päätimme heti alusta saakka ottaa yhteiset tapaamiset, joissa keskustelimme ja kirjoitimme tekstiä yhdessä. Ennen ensimmäistä tapaamista molemmat kävivät kirjastossa etsimässä lähdekirjallisuutta sekä luimme molemmat paljon. Antoisaa työn tekemisessä on ollut keskustelut ja omien ajatusten ja syntyneiden käsitysten peilaaminen toisen käsityksiin. Yhteisen tyylin löytyminen oli luontevaa, kuten työskentely kokonaisuudessaan. Tämä työskentely oli antoisaa ja työtaakkaa oli mukava jakaa toisen kanssa.

Olemme mielestämme rajanneet aiheen hyvin ja käsitelleet sitä monipuolisesti ja johdonmukaisesti. Kirjoitamme mielestämme helposti luettavaa ja sujuvaa tekstiä. Laatimamme kuviot ja taulukot lisäävät tulosten luettavuutta ja luotettavuutta. Lähdemerkinnät ovat kohdallaan ja ulkoasu on moitteeton.